

Mannréttindi

eftir 14. ráðsfund, 24. júní 2011

1. Mannleg reisin.....	2
2. Jafnræðisregla	2
3. Vernd réttinda	3
4. Mannhelgi.....	3
5. Friðhelgi einkalífs.....	3
6. Réttur barna	4
7. Tjáningarfrelsi.....	4
8. Upplýsingafrelsi	4
9. Frelsi fjölmiðla	5
10. Frelsi menningar og mennta.....	5
11. Trúfrelsi.....	6
12. Þjóðkirkja	6
13. Félagafrelsi.....	7
14. Fundafrelsi.....	7
15. Ríkisborgararéttur	7
16. Ferðafrelsi.....	8
17. Frelsisvipting	8
18. Bann við afturvirkni refsingar	9
19. Bann við ómannúðlegri meðferð.....	9
20. Bann við herskyldu	9
21. Réttlát málsmeðferð.....	9
22. Heilbrigðisþjónusta.....	10
23. Menntun.....	10
24. Atvinnufrelsi	11
25. Félagsleg réttindi	11
26. Eignarréttur	12
27. Menningarleg verðmæti.....	12
26. Náttúruauðlindir.....	13
27. Náttúra Íslands	13
28. Upplýsingaskylda og samráð	13

29. Dýravernd	14
30. Skyldur samkvæmt alþjóðlegum mannréttindasamningum	14

1. Mannleg reisn

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
Öllum skal tryggður réttur til lífs og til að lifa með mannlegri reisn í réttlátu samfélagi. Margbreytileiki mannlífsins skal virtur í hvívetna.

Skýring

- Ný grein.
- Byggist m.a. á samningi um réttindi fatlaðs fólks (UN Convention on the Rights of People with Disabilities).
- Er ætlað að tryggja einstaklingum möguleika til fullrar þátttöku og virkrar aðildar í samfélaginu.
- Réttur til lífs skv. 2. grein mannréttindasáttmála Evrópu.
- Ekki ætlan nefndarinnar að þetta hafi áhrif á lög um fóstureyðingar.

2. Jafnræðisregla

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
Öll erum við jöfn fyrir lögum og skulum njóta mannréttinda án nokkurs manngreinarálits, svo sem vegna kynferðis, aldurs, arfgerðar, búsetu, efnahags, fötlunar, kynhneigðar, kynþáttar , litarháttar, skoðana, stjórnálagatengsla, trúarbragða, tungumáls , uppruna, ætternis og stöðu að öðru leyti.
Konur og karlar skulu njóta jafns réttar í hvívetna

Skýring

- Er 65. grein núgildandi stjórnarskrár.
- „Manngreinarálit“ er sett inn til samræmis við 26. grein alþjóðasamnings um borgaraleg og stjórnálagaleg réttindi (e. discrimination).
- Atriðum raðað í stafrófsröð á eftir orðinu „kynferði“.
- Við bætist „aldurs“, „búsetu“, „fötlunar“ og „kynhneigðar“ skv. tillögu í skýrslu stjórnlaganefndar. „Aldur“ og „búseta“ voru í hornklofa í skýrslu stjórnlaganefndar, hér eru orðin sett inn til umræðu.
- Við bætist „arfgerð“, m.a. vegna erindis til nefndarinnar.
- Við bætist „stjórnálagatengsla“ til að bregðast við stöðu í þjóðfélaginu.
- „Þjóðernisuppruni“ verður „uppruni“.
- „Kynþáttur“ féll útum tíma, enda hugtakið ekki notað lengur meðal fræðimanna, en var bætt aftur inn, eftir ábendingar frá sérfræðingum um að varasamt geti verið að fella hugtakið brott.

- Tungumáli bætt inn í upptalninguna, m.a. vegna þess að mögulegt er að kveðið sé á um íslensku sem þjóðtungu annars staðar í áfangaskjalinu.
- Mætti jafnvel bæta við í greinargerð að þarna sé átt við bæði beina og óbeina mismunun
- Lögfræðileg rök e.t.v. sterkust gegn því að bæta aldri og búsetu við, en mögulega væri hægt að taka tillit til þeirra andmæla í greinargerð.
- Skoða „kynvitund“.

3. Vernd réttinda

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
Stjórnvöldum ber að tryggja síaukna vernd mannréttinda. Öllum skulu jafnframt tryggð mannréttindi gagnvart lögaðilum, hagsmunahópum og einstaklingum. Mannréttindi tryggð með stjórnarskrá þessari má því aðeins skerða, að almannahagsmunir krefjist þess, enda sé gætt meðalhófs og ekki vegið að kjarna þeirra réttinda sem um ræðir.

Skýring

- Nýtt ákvæði, lagt fram til kynningar.
- Nokkurs konar regnhlífarákvæði, til að undirstrika þau meginsjónarmið sem liggja mannréttindakaflanum til grundvallar.
- Ætlað að tryggja svokölluð lárétt áhrif mannréttinda – þ.e. ekki einungis á milli stjórnvalda og borgaranna, heldur einnig á milli lögaðila og borgara.

4. Mannhelgi

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
Öll skulum við njóta mannhelgi og verndar gegn hvers kyns ofbeldi, svo sem kynferðisofbeldi, innan heimilis og utan.

Skýring

- Ný grein.
- Undirstrikað hversu mikið samfélagsmein ofbeldi er.
- Var kynnt sem hluti af grein um friðhelgi einkalífs á ráðsfundi 6. maí, er nú sjálfstæð grein.

5. Friðhelgi einkalífs

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
Öll skulum við njóta friðhelgi einkalífs, heimilis og fjölskyldu. Ekki má gera líkamsrannsókn eða leit á manni, leit í húsakynnum hans eða munum, nema samkvæmt dómsúrskurði eða sérstakri lagaheimild. Það sama á við um rannsókn á skjölum og póstsendingum, símtölum og öðrum fjarskiptum, svo og hvers konar sambærilega skerðingu á einkalífi. Þrátt fyrir ákvæði fyrstu málsgreinar má með sérstakri lagaheimild takmarka á annan hátt friðhelgi einkalífs, heimilis eða fjölskyldu ef brýna nauðsyn ber til vegna réttinda annarra.

Skýring

- Er 71. grein núgildandi stjórnarskrár, efnislega óbreytt.
- Málsgrein um mannhelgi, sem var kynnt sem hluti þessarar greinar á ráðsfundi 6. maí, gerð að sjálfstæðri grein.

6. Réttur barna

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
<p><u>Börn eiga rétt á að njóta bernsku sinnar.</u> Þeim skal tryggð í lögum sú vernd, <u>virðing</u> og umönnun sem velferð þeirra krefst. Ráðstafanir yfirvalda í málefnum barns <u>skulu þjóna hagsmunum þess.</u> Barni skal tryggður réttur til að tjá skoðanir sínar <u>og vilja</u> í öllum málum sem það varðar og skal tekið réttmætt tillit til <u>barnsins</u> í samræmi við aldur þess og þroska.</p>

Skýring

- Er 3. mgr. 76. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Gert að sjálfstæðri grein skv. tillögu í skýrslu stjórnlaganefndar.
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 3. og 12. greinar samnings um réttindi barnsins.
- Efnisbreytingar frá því sem kynnt var á ráðsfundi 6. maí, til að bregðast við innsendu erindi Unicef.

7. Tjáningarfrelsi

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
<p><u>Öll erum við</u> frjáls skoðana <u>okkar</u> og sannfæringar og eigum rétt á að tjá hugsanir <u>okkar.</u> <u>Stjórnvöld skulu tryggja aðstæður til opinnar og upplýstrar umræðu, svo sem óheftan aðgang að netinu og upplýsingatækni.</u></p> <p>Ritskoðun og aðrar sambærilegar tálmanir á tjáningarfrelsi má aldrei í lög leiða. Þó má setja tjáningarfrelsi skorður með lögum til verndar <u>börnum</u>, öryggi, heilsu, réttindum eða mannorði annarra, <u>svo sem nauðsyn ber til í lýðræðislegu þjóðfélagi.</u></p> <p><u>Hver og einn ber ábyrgð á framsetningu skoðana sinna.</u></p>

Skýring

- Er 73. grein núgildandi stjórnarskrár.
- Texti einfaldaður án efnislegra breytinga.
- „Öryggi“ ætlað að ná til ríkis og almennings.
- Skoða þarf hvort orðin „siðgæði“ og „allsherjarregla“ séu nauðsynleg.

8. Upplýsingafrelsi

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
<p>Öllum er frjálst að safna og miðla upplýsingum.</p> <p>Stjórnsýsla skal vera gegnsæ og halda til haga <u>gögnum, svo sem fundargerðum</u>, og skrásetja og skjalfesta erindi, uppruna þeirra, ferli og afdrif. Slíkum gögnum má ekki eyða <u>nema samkvæmt lögum.</u></p>

Upplýsingar og gögn í fórum stjórnvalda skulu vera tiltæk án undandráttar og skal með lögum tryggja aðgang almennings að öllum gögnum sem opinberir aðilar safna eða standa straum af. Listi yfir öll mál og gögn í vörslu hins opinbera, uppruna þeirra og innihald, skal vera öllum aðgengilegur.

Afhendingu gagna, geymslu þeirra og birtingu þeirra má aðeins setja skorður með lögum í lýðræðislegum tilgangi, svo sem vegna friðhelgi einkalífs, öryggis ríkisins eða lögbundins starfs eftirlitsstofnana. Um gögn sem lögbundin leynd hvílir yfir skulu liggja fyrir upplýsingar um ástæður leyndar og takmörkun leyndartíma.

Skýring nefndar

- Nýtt ákvæði. Ætlað að tryggja borgurunum möguleikann á að sjá hvernig mál þróast og hljóta úrvinnslu hjá hinu opinbera – tryggja virkt aðhald almennings.
- Byggist á skýrslu stjórnlaganefndar, valkostur 2 á s. 88. Einnig á innsendum erindum.
- Hert á frumkvæðisskyldu ríkisins við söfnun, birtingu og miðlun upplýsinga.
- Byggist að hluta á stjórnarskrám Svíþjóðar og Finnlands.
- Dæmi um lista yfir gögn opinberra aðila má sjá í Noregi: <http://www.oep.no>

9. Frelsi fjölmiðla

Áfangaskjal eftir 12. ráðsfund

Frelsi fjölmiðla, ritstjórnarlegt sjálfstæði þeirra og gegnsætt eignarhald skal tryggja með lögum. Vernd blaðamanna, heimildarmanna og uppljóstrara skal tryggja í lögum. Óheimilt er að rjúfa nafnleynd án samþykkis þess sem veitir upplýsingar nema við meðferð sakamáls og samkvæmt dómsúrskurði.

Skýring

- Nýtt ákvæði.
- Staðsetning til umræðu.
 - Til athugunar að færa hluta 1. mgr. í annan kafla, þar sem væri hægt að taka almennt á gagnsæju eignarhaldi fyrirtækja.
- Vörn nafnleyndar byggist á valkosti 2 á s. 88 í skýrslu stjórnlaganefndar.
 - Aflétting nafnleyndar geti verið með leyfi bæði heimildarmanns og blaðamanns, ef nauðsyn krefur.
- Skilgreining úr lögum nr. 38/2011 um fjölmiðla:
 - „Fjölmiðill er hvers konar miðill sem með reglubundnum hætti miðlar til almennings efni er lýtur ritstjórn. Til fjölmiðla teljast m.a. dagblöð og tímarit, ásamt fylgiritum þeirra, netmiðlar, hljóð- og myndmiðlar og aðrir sambærilegir miðlar.“

10. Frelsi menningar og mennta

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund

Tryggja skal með lögum frelsi vísinda, fræða og lista.

Skýring

- Fært úr menntagrein og gert að sjálfstæðri grein.

11. Trúfrelsi

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
<p><u>Öll eignum við rétt til trúar og lífsskoðunar. Í því felst rétturinn til</u> að breyta um trú eða sannfæringu og standa utan trúfélaga.</p> <p><u>Öllum er frjálst</u> að iðka trú, einslega eða í samfélagi með öðrum, opinberlega eða á einkavettvangi. Stjórnvöldum ber að vernda öll skráð trúfélög og lífsskoðunarfélög.</p> <p><u>Frelsi til að rækja trú eða sannfæringu skal einungis háð þeim takmörkunum, sem lög mæla fyrir um og nauðsyn ber til í lýðræðislegu þjóðfélagi.</u></p>

Skýring

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 18. grein mannréttindayfirlýsingar Sameinuðu þjóðanna og 9. grein mannréttindasáttmála Evrópu, sem Ísland er þegar aðili að.
- Vernd trú- og lífsskoðunarfélaga miði að umburðarlyndi og virðingu í samfélaginu.
- Með lífsskoðunarfélagi er átt við félag sem löggjafinn hefur viðurkennt á einhvern hátt, byggist á frjálsri aðild félaga og hefur eftirfarandi að markmiðum sínum og starfsvettvangi:
 - Siðferði og siðfræði: Umræða um siðferðisgildi og hvernig best er að leysa siðferðileg álitamál.
 - Fjölskyldan og félagslegar athafnir: Framkvæmd félagslegra athafna fjölskyldunnar (ferming, gifting, nafngjöf og útför) á tímamótum samkvæmt lífssýn félaga.
- Norðmenn hafa ríka hefð fyrir „lífssýnssamfund“ <http://www.lovddata.no/all/hl-19810612-064.html>
- Gæta í greinargerð upp á útskýringu um sóknargjöldin, fyrst þeim er hent út.

12. Þjóðkirkja

Tillaga A: Tímabundið ákvæði	Tillaga B: Valkostir
<p>Evangelíska lúterska kirkjan er þjóðkirkja á Íslandi.</p> <p>Endurskoða skal stöðu evangelísku lútersku kirkjunnar sem þjóðkirkju og skal þeirri endurskoðun ljúka innan fimm ára frá gildistöku stjórnarskrár þessarar með bindandi þjóðaratkvæðagreiðslu.</p> <p>Niðurstaða atkvæðagreiðslunnar ræður hvort grein þessi fellur brott í heild sinni eða fyrsta málsgrein stendur ein eftir.</p>	<p>Valkostur 1: Evangelíska lúterska kirkjan er þjóðkirkja á Íslandi.</p> <p>Valkostur 2: [Ákvæðið falli brott.]</p>

Skýringar

- Á ráðsfundi var rætt um nauðsyn þess að Stjórnlagaráð legði fram tillögur sínar án valkosta. Því leggur A-nefnd til nýtt ákvæði, þar sem hugmyndir stjórnlaganefndar um bráðabirgðaákvæði eru nýttar. Skoða þarf hvort ákvæðið eigi að standa í mannréttindakaflanum, eins og nú er, eða aftast í áfangaskjalinu, líkt og stjórnlaganefnd leggur til í skýrslu sinni.

- A-nefnd leggur til að Stjórnlagaráð kjósi á milli tillögu nefndarinnar frá 11. ráðsfundi (valkostaleið) og þeirrar tillögu sem nú er lögð fram (tímabundið ákvæði).

13. Félagafrelsi

Fyrirhuguð breytingartillaga A-nefndar
Öll eigum við rétt á að stofna félög í sérhverjum löglegum tilgangi, þar með talin stjórnmalafélög og stéttarfélög, án þess að sækja um leyfi til þess. Félag má ekki leysa upp með ráðstöfun stjórnvalds. Banna má þó um sinn starfsemi félags sem er talið hafa ólöglegan tilgang, en höfða verður þá án ástæðulausrar tafar mál gegn því til að fá því slitið með dómi. Engan má skylda til aðildar að félagi.

Skýring

- Er 1. og 2. mgr. 74. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Félagafrelsi gert að sjálfstæðri grein í kjölfar umræðna á ráðsfundi 6. maí.
- Skylduákvæði tekið út með fyrirvara um að verið er að athuga það hjá sérfræðingum.

14. Fundafrelsi

Fyrirhuguð breytingartillaga A-nefndar
Öll eigum við rétt á að safnast saman án sérstaks leyfis, svo sem til fundahalda og kröfugerðar. Þó má takmarka þennan rétt með lögum, enda teljist takmarkanirnar nauðsynlegar og samræmist lýðræðishefðum.

Skýring

- Er 3. mgr. 74. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Fundafrelsi gert að sjálfstæðri grein í kjölfar umræðna á ráðsfundi 6. maí.
- Fellt brott, í samræmi við umræður við áfangaskjal: „Banna má mannfundi undir berum himni ef uggvænt þykir að af þeim leiði óspektir.“
- Byggir á 13. grein finnsku
- Þessu fylgir að breyta þyrfti lögreglulögum

15. Ríkisborgararéttur

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
Rétt til íslensks ríkisfangs öðlast þeir sem eiga foreldri með íslenskt ríkisfang. Ríkisborgaréttur verður að öðru leyti veittur samkvæmt lögum. Engan má svipta íslenskum ríkisborgararétti. Íslenskum ríkisborgara verður ekki meinað að koma til landsins né verður honum vísað úr landi. Með lögum skal skipað rétti útlendinga til að koma til landsins og dveljast hér, svo og fyrir hvaða sakir sé hægt að vísa þeim úr landi.

Skýring

- Er 66. grein nógildandi stjórnarskrár.
- Í samræmi við núverandi löggjöf er felld brott setningin „Með lögum má þó ákveða að maður missi þann rétt ef hann öðlast með samþykki sínu ríkisfang í öðru ríki.“
- Bætt við skilgreiningu á veitingu ríkisborgararéttar, í samræmi við umræður á ráðsfundi 6. maí og við áfangaskjal. Sú tillaga er sett fram til að fá fram frekari umræðu, sem nefndin getur tekið tillit til á síðari stigum.
- Greininni er skipt upp, þar sem A-nefnd telur ákvæði um ríkisborgararétt og ákvæði um ferðafrelsi vera of eðlisólík til að standa saman í grein.

16. Ferðafrelsi

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund

Allir skulu ráða búsetu sinni og vera frjálsir ferða sinna með þeim takmörkunum sem eru settar með lögum.
Engum verður meinað að hverfa úr landi nema með ákvörðun dómstóla. Stöðva má þó brottför manns úr landi með lögmætri handtöku.

Skýring

- Greininni er skipt upp, þar sem A-nefnd telur ákvæði um ríkisborgararétt og ákvæði um ferðafrelsi vera of eðlisólík til að standa saman í grein.
- Árétting um löglega dvöl í landinu felld brott, þ.s. hún var efnislega nauðsynleg vegna nálægðar við fyrri grein.

17. Frelsissvipting

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund

Engan má svipta frelsi nema samkvæmt heimild í lögum.
Hver sá sem hefur verið sviptur frelsi á rétt á að fá að vita tafarlaust um ástæður þess.
Hvern þann sem er handtekinn vegna gruns um refsiverða háttsemi skal án undandráttar leiða fyrir dómara. Sé hann ekki jafnskjótt látinn laus skal dómari, áður en sólarhringur er liðinn, ákveða með rökstuddum úrskurði hvort hann skuli sæta gæsluvarðhaldi. Gæsluvarðhaldi má aðeins beita fyrir sök sem fangelsisvist liggur við. Með lögum skal tryggja rétt þess sem sætir gæsluvarðhaldi til að skjóta úrskurði um það til æðra dóms. Maður skal aldrei sæta gæsluvarðhaldi lengur en nauðsyn krefur.
Hver sá sem er af öðrum ástæðum sviptur frelsi á rétt á að dómstóll kveði á um lögmæti þess svo fljótt sem verða má. Reynist frelsissvipting ólögmæt skal hann þegar látinn laus.
Hafi maður verið sviptur frelsi að ósekju skal hann eiga rétt til skaðabóta.

Skýring

- Er 67. grein nógildandi stjórnarskrár.
- Varðhald fellt út, þar sem það hefur verið aflagt sem refsíúrræði.
- Heimild dómara til að láta menn lausa gegn tryggingu felld út í kjölfar umræðna á ráðsfundi 6. maí. Heimildin þyki bjóða upp á misskilning um réttarstöðu og mismunun á grundvelli efnahags – en henni hefur aldrei verið beitt.

18. Bann við afturvirkni refsingar

Fyrirhuguð breytingartillaga A-nefndar

Engum verður gert að sæta refsingu nema hann hafi gerst sekur um háttsemi sem var refsiverð þegar hún átti sér stað, eða má fullkomlega jafna til þeirrar háttsemi. Viðurlög mega ekki verða þyngri en þá voru leyfð í lögum.

Skýring

- Er 1. mgr. 69. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Texti einfaldaður án efnislegrar breytingar.
- Kanna þarf hvort þörf sé á að hverfa að einhverju leyti aftur til fyrri texta, sérstaklega hvað varðar hina fullkomnu lögjöfnun sem er sterkari í þessu ákvæði en almennum lögum.

19. Bann við ómannúðlegri meðferð

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund

Í lögum má aldrei mæla fyrir um dauðarefsingu. Engan má beita pyndingum né annarri ómannúðlegri eða vanvirðandi meðferð eða refsingu. Nauðungarvinnu skal engum gert að leysa af hendi.

Skýring

- Er 68. grein og 2. mgr. 69. greinar núgildandi stjórnarskrár.
- Bann við herskyldu fært úr þessari grein í kjölfar umræðu á ráðsfundi 6. maí.

20. Bann við herskyldu

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund

Herskyldu má aldrei í lög leiða.

Skýring

- Ný grein.
- Bætt er við banni við herskyldu, m.a. til að bregðast við kröfu þjóðfundar og innsendum erindum.
- Bann við herskyldu gert að sjálfstæðri grein í kjölfar umræðu á ráðsfundi 6. maí.

21. Réttlát málsmeðferð

Fyrirhuguð breytingartillaga A-nefndar

Öllum ber réttur til að fá úrlausn um réttindi sín og skyldur eða um ákæru á hendur sér um refsiverða háttsemi með réttlátri málsmeðferð innan hæfilegs tíma fyrir óháðum og óhlutdrægum dómstóli. Dómþing skal háð í heyranda hljóði nema dómari ákveði annað lögum samkvæmt til að gæta öryggis ríkisins eða hagsmuna málsaðila.

Hver sá sem er borinn sökum um refsiverða háttsemi skal talinn saklaus þar til sekt hans hefur verið sönnuð.

Skýring

- Er 70. grein nógildandi stjórnarskrár.
- Texti einfaldaður án efnislegrar breytingar.
- „Öryggi“ nær til ríkis og almennings.
- Skoða þarf hvort orðin „velsæmi“ og „allsherjarregla“ séu nauðsynleg.

22. Heilbrigðisþjónusta

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund

Allir eiga rétt til að njóta andlegrar og líkamlegrar heilsu að hæsta marki sem unnt er. Öllum skal með lögum tryggður réttur til [aðgengilegrar, viðeigandi og fullnægjandi](#) heilbrigðisþjónustu.

Skýring

- Litið hefur verið á að 1. mgr. 76. greinar í nógildandi stjórnarskrá hafi tryggt fólki réttinn til heilbrigðisþjónustu.
- Brugðist við kröfu þjóðfundar:
 - Skýrsla stjórnlaganefndar, s. 83: „Þá koma fram viðhorf um verndun velferðarkerfisins, jafnan rétt til heilbrigðisþjónustu óháð tekjum og búsetu [...]“.
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 12. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt sérhvers manns til þess að njóta líkamlegrar og andlegrar heilsu að hæsta marki sem unnt er.“

23. Menntun

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund

Öllum skal tryggður í lögum réttur til almennrar menntunar.
Öllum skal standa til boða grunnskólamenntun án endurgjalds.
Menntun skal miða að [alhljóða](#) þroska hvers og eins, gagnrýnni hugsun og vitund um [lýðræðisleg](#) réttindi og skyldur.

Skýring

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 13. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „skuli barnafræðsla vera skyldubundin og öllum tiltæk án endurgjalds.“
- Skyldu til að veita menntun án endurgjalds á ekki að skilja sem bann við einkaskólum.
- Erlingur: Þitt er menntað afl og önd / eigirðu fram að bjóða / hressan skilning, haga hönd, / hjartað sanna og góða.

24. Atvinnufrelsi

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund

Öllum er **okkur** frjálst að stunda þá atvinnu sem **við kjósum**. Þessu frelsi má þó setja skorður með lögum ef almannahagsmunir krefjast.
Í lögum skal kveða á um rétt til mannsæmandi vinnuskilyrða, **svo sem hvíldar, orlofs og frítíma**.
Öllum skal tryggður réttur til sanngjarnra launa og til að semja um starfskjör og önnur réttindi tengd vinnu.

Skýring

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 6. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt manna til vinnu, sem felur í sér rétt sérhvers manns til þess að hafa tækifæri til þess að afla sér lífsviðurværis með vinnu sem hann velur sér eða tekur að sér af frjálsum vilja, og munu ríkin gera viðeigandi ráðstafanir til þess að tryggja þennan rétt.“
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 7. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt sérhvers manns til þess að njóta sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða sem tryggja sérstaklega [...] sanngjarnt kaup og jafnt endurgjald fyrir jafnverðmæta vinnu án nokkurrar aðgreiningar.“
 - Sambærilegt ákvæði er í mannréttindayfirlýsingu Sameinuðu þjóðanna, sem Ísland er þegar aðili að.
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 23. grein mannréttindayfirlýsingar Sameinuðu þjóðanna, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Allir eiga rétt til atvinnu að frjálsum vali, til sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða og til verndar gegn atvinnuleysi.“
 - Vernd gegn atvinnuleysi er í sömu grein, en er ekki sett í áfangaskjalið að sinni: „Allir eiga rétt til atvinnu að frjálsum vali, til sanngjarnra og hagstæðra vinnuskilyrða og til verndar gegn atvinnuleysi.“

25. Félagsleg réttindi

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund

Öllum skal **með lögum** tryggður réttur til lífsviðurværis og félagslegs öryggis.
Öllum, sem þess þurfa, skal tryggður í lögum réttur til almannatrygginga og félagslegrar aðstoðar, svo sem vegna atvinnuleysis, **barneigna**, elli, fátæktar, fötlunar, veikinda, örorku eða sambærilegra aðstæðna.

Skýring

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 25. grein mannréttindayfirlýsingar Sameinuðu þjóðanna, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Allir eiga rétt á lífskjörum sem nauðsynleg eru til verndar heilsu og vellíðan þeirra sjálfra og fjölskyldu þeirra.“

- Færir stjórnarskrá til samræmis við 9. gr. alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Ríki þau sem aðilar eru að samningi þessum viðurkenna rétt sérhvers manns til félagslegs öryggis, þar á meðal til almannatrygginga“
 - Sjá líka 11. grein
- Færir stjórnarskrá til samræmis við Félagsmálasáttmála Evrópu, sem Ísland er þegar aðili að.
- Lífsviðurværi inniberi í sér rétt til að eiga skjól, fæði og klæði – með vísun í 9. og 11. greinar alþjóðasamnings um efnahagsleg, félagsleg og menningarleg réttindi.
- Fólk þurfi að hafa nægjanleg ráð til að taka þátt í samfélaginu til jafns við aðra.
- Barneignum bætt inn til að stjórnarskrárverja rétt til fæðingarorlofs og ættleiðinga.

26. Eignarréttur

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
Eignarrétturinn er friðhelgur. Engan má skylda til að láta af hendi eign sína nema almenningsþörf krefji. Þarf til þess lagafyrirmæli og komi fullt verð fyrir. Eignarrétti fylgja <u>skyldur, svo og takmarkanir í samræmi við lög</u> . Nýting eignarréttar skal ekki ganga gegn almannahag.

Skýring

- Litið til 14. gr. þýsku stjórnarskrárinnar, sem tengir saman eignarétt og skyldur sem honum fylgja.
- Þess eru mörg dæmi að eignarétti fylgi skyldur, svo sem á grundvelli byggingar- og skipulagslaga, vatnalaga og nábylisréttar. Það er ekki verið að breyta inntaki eignaréttar frá því sem nú er heldur endurspeglu núverandi réttarástand.
- Dregið úr mismunun á grundvelli þjóðernis, með því að fella brott sérstaka heimild til að takmarka eignarhald erlendra aðila. Ný 2. mgr. tryggir stjórnvöldum áfram þann möguleika að takmarka eignarhald.

27. Menningarleg verðmæti

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund
<u>Dýrmætar</u> þjóðareignir sem heyra til íslenskum menningararfi, svo sem þjóðminjar og fornhandrit, má hvorki eyðileggja né afhenda til varanlegrar eignar eða afnota, selja eða veðsetja.

Skýring

- Byggir m.a. á 1. grein þjóðminjalaga nr. 107/2001.
- Menningarverðmætum veitt sambærileg vernd þeirri sem veitt er náttúruauðlindum í tillögum nefndarinnar.
- Nánar þarf að skoða hvernig greinin snerti handritagjöf Dana.

26. Náttúruauðlindir

Staða ákvæðis hjá A-nefnd
<p>Náttúruauðlindir Íslands eru sameiginleg og ævarandi eign þjóðarinnar. Enginn getur fengið þær, eða réttindi tengd þeim, til varanlegrar eignar eða afnota og því má aldrei selja þær eða veðsetja. Til auðlinda í þjóðareign teljast náttúrugæði, sem ekki eru í einkaeigu, svo sem nytjastofnar, auðlindir hafs og hafsbotns innan íslenskrar lögsögu, náttúruminjar og ósnortin víðerni. Stjórnvöld bera, ásamt þeim sem nýta auðlindirnar, ábyrgð á vernd þeirra. Stjórnvöld geta veitt leyfi til afnota eða hagnýtingar þeirra gegn fullu gjaldi og til tiltekins hóflegs tíma í senn. Slík leyfi leiða aldrei til eignarréttar eða óafturkallanlegs forræðis yfir auðlindunum. Við nýtingu auðlindanna skal hafa að leiðarljósi velferð núlifandi og komandi kynslóða og sjálfbæra þróun.</p>

Skýring

- Brugðist við kröfu þjóðfundar:
 - Skýrsla stjórnlaganefndar, s. 75: „Það viðhorf var áberandi á þjóðfundi að mæla bæri fyrir um auðlindir þjóðarinnar í stjórnarskrá. Náttúruauðlindir hvort heldur í lofti, láði eða legi, skuli skilgreina sem „eign þjóðarinnar“. Reglur um nýtingu auðlinda verði skýrar og horfi til komandi kynslóða og arður af nýtingu auðlinda renni að meginhluta til þjóðarinnar.“
- Færir stjórnarskrá til samræmis við 2. gr. alþjóðasamnings um borgaraleg og stjórnmálaleg réttindi, sem Ísland er þegar aðili að:
 - „Allar þjóðir mega, í sínu eigin markmiði, ráðstafa óhindrað náttúruauðæfum og auðlindum sínum brjót þáð ekki í bága við neinar skuldbindingar sem leiðir af alþjóðlegri efnahagssamvinnu, byggðri á grundvallarreglunni um gagnkvæman ábata, og þjóðarétti. Aldrei má svipta þjóð ráðum sínum til lífsviðurværis.“

27. Náttúra Íslands

Staða ákvæðis hjá A-nefnd
<p>Náttúra Íslands er friðhelg. Hverjum og einum ber að virða hana og vernda. Nýtingu auðlinda í þjóðareign skal haga svo að þær skerðist ekki til langframa og réttur náttúrunnar og komandi kynslóða sé virtur. Öllum skal með lögum tryggður réttur á heilnæmu umhverfi, fersku vatni og óspilltri náttúru til lands, lofts og sjávar þar sem líffræðilegri fjölbreytni er viðhaldið og fyrri spjöll bætt eftir föngum. Almennungi er frjálst að fara um landið eins og lög leyfa.</p>

Skýring

- Umhverfisvernd bætt við í samræmi við tillögur stjórnlaganefndar.

28. Upplýsingaskylda og samráð

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund
<p>Stjórnvöldum ber að upplýsa almenning um ástand umhverfis og áhrif framkvæmda á það. Með lögum skal tryggja almenningi rétt til þátttöku í undirbúningi ákvarðana sem hafa áhrif á umhverfið.</p>

Réttur almennings til aðildar að dómsmálum varðandi mikilvægar ákvarðanir um sameiginlegar auðlindir og umhverfi Íslands skal tryggður með lögum.

Skýring

- Ákvæði bætt inn í mannréttindakaflann í samræmi við tillögu stjórnlaganefndar.
- Gengið lengra en stjórnlaganefnd leggur til, að því leyti að lögð er frumkvæðisskylda á hið opinbera.
- Tekið tillit til innsendra erinda.
- Þarf að skoða í samhengi við ákvörðun nefndar B um almenna samráðsskyldu stjórnvalda, að samskiptum fyrirmynd.

29. Dýravernd

Áfangaskjal eftir 11. ráðsfund

Með lögum skal kveðið á um vernd dýra gegn illri meðferð og dýrategunda gegn útrýmingu. Við nýtingu dýrastofna og annars lífríkis skal gæta virðingar fyrir öllum lifandi verum.

Skýring

- Nýtt ákvæði þar sem brugðist er við innsendum erindum og athugasemdum á heimasíðu Stjórnlagaráðs.

30. Skyldur samkvæmt alþjóðlegum mannréttindasamningum

Áfangaskjal eftir 14. ráðsfund

Öllum handhöfum ríkisvalds ber að virða mannréttindareglur sem bindandi eru fyrir ríkið að þjóðarétti og tryggja framkvæmd þeirra og virkni eftir því sem samræmist hlutverki þeirra að lögum og valdmörkum.
Löggjafanum er heimilt að veita alþjóðlegum mannréttindasáttmálum og reglum stjórnarskrárvernd, með fullgildingu og samþykki aukins meirihluta.

Skýring

- Nýtt ákvæði í samræmi við tillögur stjórnlaganefndar.
- Þarf að skoða í samhengi við ákvörðun nefndar C um fullgildingarákvæði í utanríkismálakafla stjórnarskrárinnar.